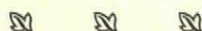

juist deze veenstukken niet door allerlei bebouwing reeds van te voren bedorven worden. De Poel zelf is in het winterhalfjaar slaappleats voor duizenden kapmeeuwen, die ver uit den omtrek hier naar toe komen. Zilvermeeuwen gaan meestal door, want die slapen in de buurt van den Coenhaven, dus een heel eind uit de richting. Dit zuidelijkste deel van het Boschplan heeft nog eenige aardige boomgroepen en bovendien is de bodem er veel meer veenachtig.

Zooals de stand van zaken in het groote Boschplan op dit oogenblik is, kan men gerust zeggen, dat er zeker in de toekomst een bijzonder aardig geheel verkregen zal worden, afgezien nog van de onderzoekingsmogelijkheden en resultaten, die uit een oogpunt van boschbouw en verder natuurleven bereikt zullen worden.

September 1938.

J. E. SLUITERS.

EEN NIEUWE LAAT-PALAEOLITHISCHE VINDPLAATS IN DRENTHE.

Het was in het voorjaar van 1937, dat wij, na ijverig bestuderen van de topografische kaart, besloten ook eens bij de Hooge Stoep een kijkje te gaan nemen.

Die kaart had ons al vaker goede diensten bewezen. 't Was als een spelletje geworden: 's avonds tevoren een hoge zandrug opzoeken tegen het veen aan en de volgende middag er op uit. Als er dan maar ergens een plek was, waar de ondergrond blootgekomen was, door verstuiwing of ontginning, of in een diep weggezakte weg, dan liepen we haast recht op de werktuigjes aan: mesolithisch bijna zonder uitzondering, met een enkele neolithische vondst in het vrije veld hier en daar.

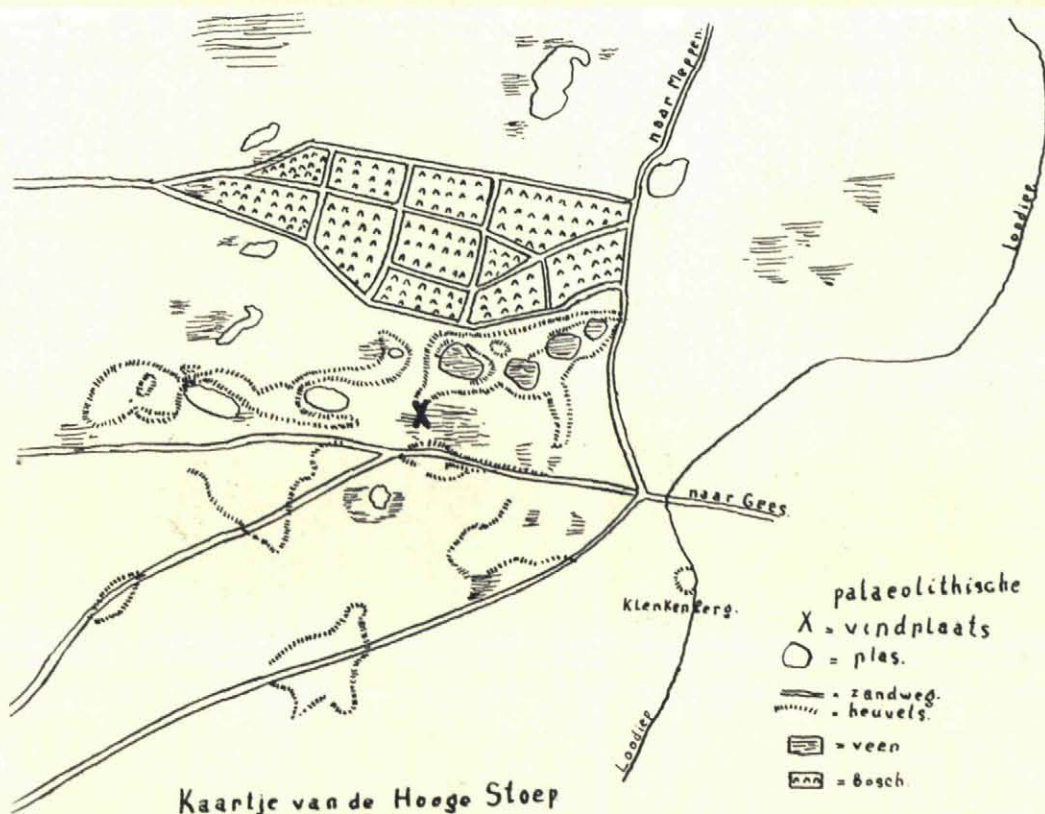
Een jaar lang vonden we bijna elke Woensdagmiddag artefacten: veel snippers en daartussen enkele goede werktuigjes, maar alle onmiskenbaar getuigende van menselijke bewerking. Toen was de omtrek echter afgegraasd en konden we nog slechts hier en daar een enkel werktuigje vinden. De door ons gevonden mesolithische vindplaatsen zijn op bijgaand kaartje aangegeven. Zij komen ten dele reeds voor op het kaartje van Dr. Beyerinck, bij zijn artikel: „Over trekwegen uit den Steentijd”, maar zijn door ons onafhankelijk daarvan gevonden.

In de loop van dit jaar nu besloten we ook eens op de Hooge Stoep af te gaan. Zoals op het kaartje te zien is, eendeels heuvelachtig, deels moerassig terrein, aan de grens van het Staatsbos, in de nabijheid van Gees, gem. Oosterhesselen. Het Loodiep loopt er bij langs. Het kaartje geeft de oude toestand weer, zoals het nog in 1926 was. Thans heeft het Staatsbos zich veel verder naar het Zuiden uitgebreid.

De heuvels zijn echter uitgespaard maar de moerassen grotendeels uitgedroogd. En het was bij deze bebossing, dat de artefacten, die nu al duizenden jaren vreedzaam in de heibodem lagen te slapen, te voorschijn kwamen. Eerst lagen ze daar nog half onder het zand, maar de wind zeefde ze net zo lang, tot ze er open en bloot bijeen lagen. Met opzet hebben wij dan ook dit oude kaartje gekozen, omdat dit de ligging

Mesolithische vindplaatsen om het veengebied
van Hoogeveen.

Natuurlijk gingen wij er de eerstvolgende Woensdagmiddag weer heen. We vonden echter niet veel meer en zochten daarom verderop. Aan een nieuw aangelegde weg, vlak langs de heuvels, vonden we nu onze eerste steelschrappers: nos. 1 en 2, prach-

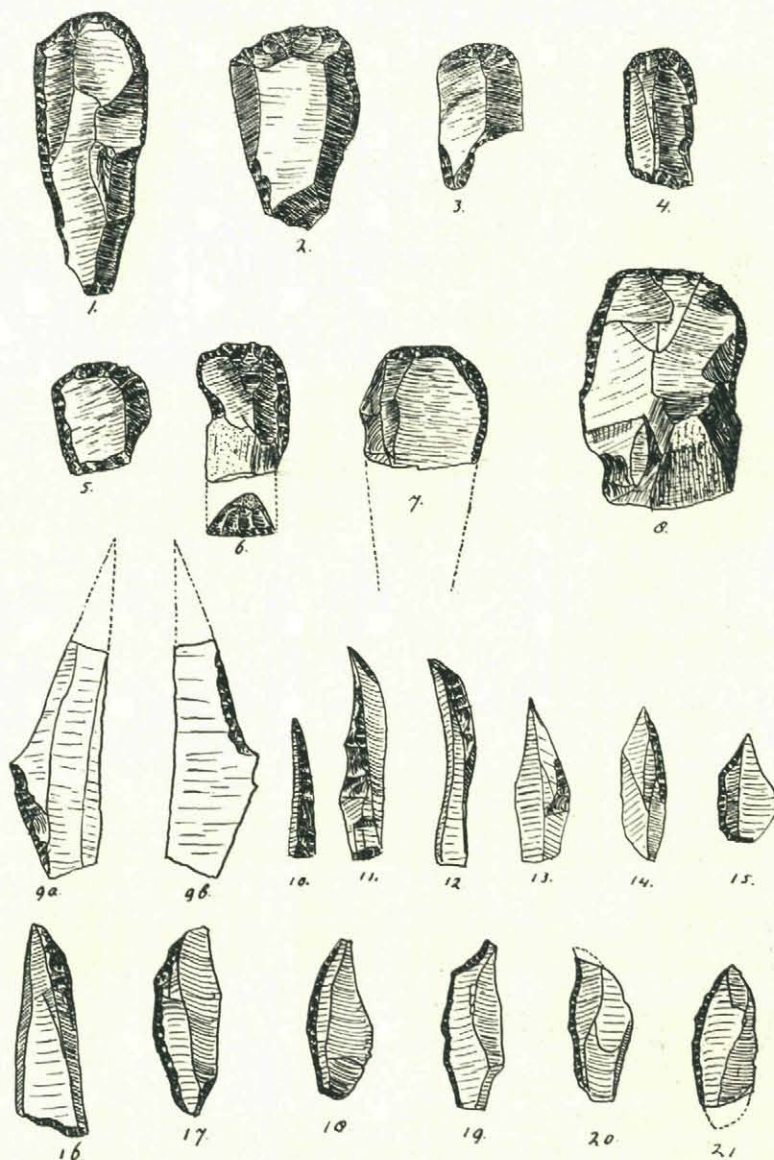
tige werktuigjes van rode vuursteen. Ook vonden we nog no. 22, aan de punt een fraaie boor, maar tevens aan de zijanten holschaaf, zoals men op de tekening ziet. Natuurlijk hadden we dadelijk begrepen, dat we hier met geheel andere, aan alle

Fig. 3. Onze „vindplaats”.

kanten geretoucheerde artefacten te doen hadden, maar je kunt toch op drie werktuigjes geen cultuur opbouwen. Popping, die we om advies vroegen, raadde ons aan, maar ijverig door te zoeken, maar dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan, we vonden verder niets. Wel een jaar lang hield dat zo aan, en we strekten onze tochten steeds verder uit, maar telkens was het, of een magneet ons naar de plek trok van onze eerste

palaeolithische artefacten. Toen zijn we gaan graven, niet maar wat schrapen, maar diep, meer dan een meter diep en nu vonden we de artefacten zoals ze hier

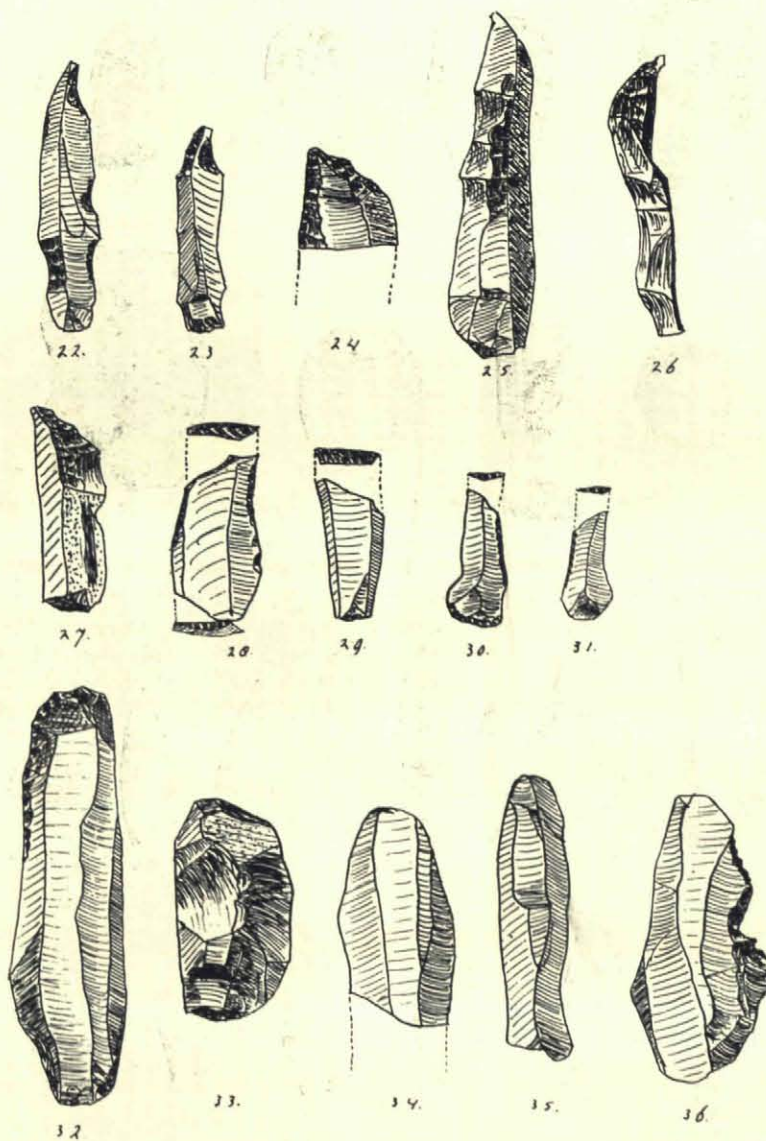

Tekeningen door Jan v. d. Kley op $\frac{2}{3}$ ware grootte.

afgebeeld staan, op een plekje van enige vierkante meters bij elkaar, en alle van mooie rode vuursteen. Geen enkel afwijkend of verdacht type was er onder. Het bleek, dat ze gezeten hadden, en deels nóg zaten, diep in de hoge heuvelrand naast de weg,

op en in de oerbank. Bij de wegaanleg had men de glooiing afgegraven en het zand in de weg verwerkt. Alleen een enkel exemplaar was boven gebleven en had ons zo

Tekeningen door Jan v. d. Kley op $\frac{2}{3}$ ware grootte.

de plek geweest. Wat moesten wij graven, om ze wéér te krijgen, weken aaneen, op alle vrije middagen! Nu kwamen er hopen voor den dag en duidelijke typen genoeg om tot een laat-palaeolithische vindplaats te mogen te besluiten. Een *laat-palaeolithi-*

sche, want de typen degenereren al, de steelschrappers worden klein en de pijlspitsen ook, alleen de zorgvuldige retouche en het type blijft.

Zo zijn dus de nummers 1—8 steelschrappers, waar wij overigens veel meer van vonden, evenals van de andere exemplaren, de nummers 9—16 pijlspitsen. No. 9a en 9b is nog een mooi palaeolithisch type, de anderen gaan al meer over naar de kleinere vormen van het Tardenoisien. Nos. 17—21 zijn typisch geretoucheerde mesjes van het La Gravette type, zoals Andrée (Beiträge zur Kenntnis des norddeutschen Paläolithikums und Mesolithikums) ze afbeeldt op Tafel 35, no. 16. Nos. 22—24 zijn boren, ook een beetje gedegeneerd, niet zo mooi, als Popping ze indertijd vond aan de Kuinder, al is no. 22 om het dubbele gebruik als boor en als holschaaf opmerkelijk.

Nos. 25—26 zijn eigenaardige, kromme spitsen: „papegaaisnavels”. Waar zijn ze voor gebruikt? Niemand kan dit met zekerheid zeggen, alleen één ding staat vast, ze zijn door een mensenhand

voor een of ander doel zo bewerkt. Al deze werktuigjes zijn zo sierlijk, en fijn geretoucheerd, dat ze ons van de beschaving dier voorouders geen gering denkbeeld geven. De nummers 27—31 noemt men burijs, tekenstiften. De retouche hebben ze meest aan de onderkant van de scheef-afgesneden top, zodat die er met een stippellijntje bovengetekend is. Merkwaardige werktuigjes!

De nummers 32—36 zijn messpanen. Vooral no. 32 is een fraai bewerkt type.

Zo hebben deze stammen daar dus gewoond, aan den heuvelrand, en dicht bij het riviertje¹⁾. Als men er vertoeft, zo ver van de mensen, tussen de grote heidevelden en het bos, met de blauwe wolken boven ons hoofd, dan voelen we iets van die oude, verre tijden, waaraan dit stukje grond de herinnering heeft bewaard.

De artefacten zijn van het type „Zonhoven”, naar de bekende vindplaats van Hamal-Nandrin en Servais in Belgisch Limburg. Afbeeldingen ervan vindt men o.a. in het bij de literatuuropgave genoemde boek van Andrée, maar vooral zeer uitvoerig in de catalogus van het Musée Archéologique te Luik (4 pagina's afb.). Typerend

Fig. 6. De Klenkenberg (deels afgegraven).

1) Het Loodiep is een smal stroompje, maar behoeft dit niet altijd geweest te zijn. Daarvan getuigt de Klenkenberg (zie kaartje). Volgens de overlevering zou hier eerst de Klencke gebouwd worden, maar de bewoners werden verjaagd door de boeren. Aan de andere kant van Oosterhesselen bouwde men toen de Klencke weer op. Hoe het ook zij, de heuvel is m.i. niet door de mensen opgeworpen, daarvoor is de afzettingsgelaagdheid te duidelijk. Bij de gedeeltelijke afgraving kwam dit profiel te voorschijn (zie foto).

zijn de kleine steelschrappers (nos. 1—8) en de burijs (?), de nos. 27—31.

Andrée stelt deze cultuur vlak na de Würmijstijd. In zijn „Tafels” geeft hij als volgorde: Magdalenien, Zonhoven, Ahrensberg-Lavenstedt, Vor-Tardenoisien, Früh-Tardenoisien, Mittel-Tardenoisien, Spät-Tardenoisien.

Met de thans door ons gevonden kleinere palaeolithische werktuigjes komen we dus dicht bij de „mikrolithen” van het Mesolithicum.

K. v. D. KLEY.

GEBRUIKTE LITERATUUR:

JULIUS ANDREE: Beiträge zur Kenntnis des norddeutschen Palaeolithiums und Mesolithiums.

Dr. G. SCHWANTES: Deutschlands Urgeschichte.

Dr. A. E. VAN GIFFEN: Voor- en vroeghistorische verschijnselen in Nederland.

H. J. POPPING: De Jong-palaeolithische Kuinderculturen. (Mens en Maatsch.).

POPPING en BEZAAN: Elspeet I en Elspeet II. (D. L. N. 35. 1931 en 36. 1932).

G. H. VOERMAN: Vondsten van Jongpalaeolithische artefacten in de gem. Havelte. D. L. N. 41. 1937).

NEDERLANDSE WOLADVENTIEVEN.

II.

Mijn tweede bezoek aan Helmond bracht ik op 10 September, waar mijn andermaal rijke buit deze keer uitsluitend op het terrein van de dekenfabriek verzameld werd. Merkwaardigerwijs groeiden er nu een groot aantal planten, die men zo op het eerste gezicht niet zo speciaal geschikt voor transport met wol zou achten. Verschillende *Amaranthus*-soorten, o.a. de mooie *A. gracilis*, kwamen in een groot aantal prachtexemplaren voor. Deze soort is tot nog toe in ons land alleen te Rotterdam, Amsterdam en Nijmegen gevonden en nooit in zulk een overvloed. Zij heeft, evenals de meeste *Amaranthus*- en *Chenopodium*-soorten, kleine glimmende, gladde, ronde zaden zonder een spoor van haartjes of haakjes, die ze geschikt zouden maken om zich aan de wol vast te hechten. Ik vermoed, dat deze lichte zaden in de vette wol, of de daarin vaak rijkelijk aanwezige faeces vastplakken en zo getransporteerd worden. Hetzelfde geldt ook voor verschillende interessante Gramineën, die hier voor het eerst in ons land werden aangetroffen. Ik noemde in mijn vorig stukje reeds *Festuca Alopecurus*. Die was ook nu weer overvloedig aanwezig en niet alleen in de typische vorm, waarbij de kroonkafjes langs de rand lang en dicht gewimperd zijn (hierop slaat de naam *Festuca ciliata*, die ook wel aan dezelfde soort gegeven wordt) maar ook in een vorm, waarbij deze wimpers volkomen ontbreken. Deze *var. glabrata* is daardoor lastig als een vorm van *F. Alopecurus* te herkennen. Verder noem ik de verwante *Cutandia memphitica*, alweer een mediterrane soort, nieuw voor ons land. Ook het geslacht *Cutandia* wordt wel als een groep onder *Festuca* gerekend. Het onderscheidt zich, doordat sommige aartjes zittend, andere op korte steeltjes geplaatst zijn. Het exemplaar, dat ik hiervan vond, is nog jong, zodat het nog niet de typische, stijve, loodrecht afstaande of zelfs teruggeslagen aartjes vertoont, maar de genaalde kroonkafjes wijzen op *C. memphitica*. Een interessant grasje is ook *Lamarkia aurea*, dat ik, in de mening dat ik afzonderlijke mannelijke en vrouwelijke bloemen zag, in de buurt van *Andropogon* zocht. Maar wat ik eerst voor mannelijke bloemen hield, bleken bloemloze kafjes te zijn, zoals die ook bij *Cynosurus* voorkomen. De onvruchtbare aartjes bestaan uit twee ongelijke, spitse kelkafjes en een groot aantal afgeronde, glimmende kroonkafjes zonder meeldraden of stampers. Tussen twee zulke onvruchtbare aartjes staat dan een veel kleiner vruchtbaar aartje, gewoonlijk geheel